

ΦΥΛΛΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΤΟΠΙΚΗ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

Αντιφασιστικό μνημείο Διονύσου

ΣΤΟΝ ΤΟΠΟ ΑΥΤΟ ΒΡΙΣΚΟΤΑΝ ΤΟ ΣΤΡΑΤΟΠΕΔΟ
ΔΙΟΝΥΣΟΥ ΟΠΟΥ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΗΣ
ΔΙΚΤΑΤΟΡΙΑΣ 1967-1974 ΦΥΛΑΚΙΣΤΗΚΑΝ
ΒΑΣΑΝΙΣΤΗΚΑΝ ΚΑΙ ΜΑΡΤΥΡΗΣΑΝ ΑΓΩΝΙΣΤΕΣ
ΚΑΙ ΑΓΩΝΙΣΤΡΙΕΣ ΤΗΣ ΑΝΤΙΔΙΚΤΑΤΟΡΙΚΗΣ ΠΑΛΗΣ
ΑΠΡΙΛΗΣ 2015
ΑΝΤΙΦΑΣΙΣΤΙΚΗ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑ ΔΙΟΝΥΣΟΥ
ΕΥΝΔΕΣΜΟΣ ΦΥΛΑΚΙΣΘΕΝΤΩΝ ΚΑΙ ΕΞΟΡΙΣΘΕΝΤΩΝ
ΑΝΤΙΣΤΑΣΙΑΚΩΝ ΠΕΡΙΟΔΟΥ 1967-1974
Ο.Ν.Α.Π. «ΘΕΣΠΙΣ» ΔΗΜΟΥ ΔΙΟΝΥΣΟΥ

ΕΥΗ ΣΥΡΙΓΑ

ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΔΡΟΣΙΑΣ

Γ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΣΧ. ΕΤΟΣ 2017-2018

1^ο ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Τίτλος: Η απριλιανή δικτατορία (1967-1974)

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΑ ΟΜΑΔΑΣ:

.....

.....

.....

.....

Δραστηριότητες:

1. Στο ιστορικό ντοκιμαντέρ *Μνήμες* αναφέρεται ότι «στήνεται **μνημείο** στον τόπο μαρτυρίου και βασανισμού των αγωνιστών κατά τη διάρκεια της **χούντας**». Αξιοποιώντας τις ιστορικές σας γνώσεις και αφού μελετήσετε την **πηγή 2**, σ. 155 του σχ. βιβλίου και το απόσπασμα από το *Τη σύντομη Ιστορία της Νεότερης Ελλάδας* του R. Glogg
 - α) να διατυπώσετε τον **ορισμό** της χούντας
 - β) να γράψετε **πότε** και **πώς** επιβλήθηκε η απριλιανή δικτατορία
 - γ) να παρουσιάσετε τις **αιτίες** επιβολής της δικτατορίας.

Οι δύο εικόνες, που ακολουθούν, αποτελούν ιστορικά τεκμήρια.

2. Ο δικτάτορας Παπαδόπουλος παρουσιάζει τις «μεθόδους» του

«Κάθε ένας ο οποίος δεν κάθεται καλά, έστω και αν μου κοστίζει ως κράτος ακριβά, θα τον θέτω υπό περιορισμόν. [...] Δεν θα τους αφήσω να γίνουν θηρία κάτω από τα κομμουνιστικά κελεύσματα. Διότι εάν γίνουν θηρία και απολυθούν από το κλουβί, θα υποχρεωθώ να τους τουφεκώ [...] Προκειμένου λοιπόν να τους τουφεκώ και να έχω αίματα εις την ασφαλτον, δεν θα τους αφήσω, έστω και αν προσβάλλεται ο προηγμένος ανθρωπισμός ορισμένων...» Γ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

Μάνεσης, Αριστόβουλος(1999). «Ο εύκολος βιασμός της νομιμότητας και η δύσκολη νομιμοποίηση της βίας», *Η δικτατορία 1967-1974*, σ. 37 Αθήνα : Καστανιώτης.

Ο κομμουνιστικός κίνδυνος

Οι «Συνταγματάρχες», όπως έγινε γνωστή η στρατιωτική χούντα, δικαιολόγησαν το πραξικόπημά τους με την ανάγκη αποτροπής ενός επικείμενου κομμουνιστικού πραξικοπήματος. Δε δόθηκε όμως κανένα στοιχείο που να υποστηρίζει αυτή τη διακήρυξή τους, και μετά από καιρό την ξέχασαν και οι ίδιοι. Το βασικό κίνητρο των συνομοτών ήταν αναμφίβολα ο φόβος ότι μια νίκη της Ένωσης Κέντρου στις εκλογές του Μαΐου θα είχε σαν επακόλουθο την εκκαθάριση αξιωματικών γνωστών ακροδεξιών τάσεων. Ο Συνταγματάρχης Παπαδόπουλος [...] θα γινόταν ο πρώτος στόχος για αποστράτευση.

Glogg, Richard (1993). *Σύντομη Ιστορία της Νεώτερης Ελλάδας*, σ. 272 Αθήνα: Καρδαμίτσα.

Άρματα μάχης στο προαύλιο της Βουλής το πρωί της 21ης Απριλίου 1967 (Φωτογραφία: Κ. Μεγαλοκονόμου). *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, (τ. ΙΣΤ΄, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 2000, σ.268.

Οι επικεφαλής του στρατιωτικού πραξικοπήματος της 21ης Απριλίου 1967. Από αριστερά: ο ταξίαρχος Στ. Πατακός, οι συνταγματάρχες Γ. Παπαδόπουλος και Ν. Μακαρέζος (Φωτογραφία: Κ. Μεγαλοκονόμου). *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. ΙΣΤ΄, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 2000, σ.269.

α).....

.....

.....

.....

.....

β).....

.....

.....

.....

.....

γ).....

-
-
-
-
2. Αφού μελετήσετε τις **προφορικές μαρτυρίες** του Π. Κλαυδιανού και του Αλ. Παναγούλη στο ντοκιμαντέρ *Μνήμες*, το απόσπασμα από το κείμενο «**Ο εύκολος βιασμός της νομιμότητας και η δύσκολη νομιμοποίηση της βίας**» και τα συνδυάσετε με τις ιστορικές σας γνώσεις (διαδραστικό βιβλίο [Ιστορίας Γ' Γυμνασίου](#)) να γράψετε τα **χαρακτηριστικά γνωρίσματα** της χούντας.

Ο εύκολος βιασμός της νομιμότητας και η δύσκολη νομιμοποίηση της βίας

Πρωταρχικός και βασικός σκοπός του πραξικοπήματος της 21ης Απριλίου ήταν η ματαίωση της διεξαγωγής των βουλευτικών εκλογών, που είχαν προκηρυχθεί για τις 28 Μαΐου 1967, ώστε να μην μπορέσει να αποφασίσει ο Λαός για το μέλλον του, με την κυβέρνηση που θα εξέλεγε, και να προωθήσει, κατά το μέτρο του δυνατού, τις πολιτικές και κοινωνικές διεκδικήσεις του- καθώς μάλιστα, ύστερα από την κρίση των Ιουλιανών του 1965, είχαν επέλθει σημαντικές πολιτικές διαφοροποιήσεις και μία σαφής ριζοσπαστικοποίηση των λαϊκών μαζών. Η ανάσχεση των πολιτικών εξελίξεων έγινε διττός: αφ' ενός μεν με την κήρυξη της χώρας σε κατάσταση πολιορκίας, τη θέση σε ισχύ του στρατιωτικού νόμου και τη συναφή αναστολή των κυριότερων ατομικών ελευθεριών (με αποτέλεσμα την ευχέρεια των αστυνομικών και των στρατιωτικών αρχών να ενεργούν συλλήψεις και φυλακίσεις χωρίς δικαστικό ένταλμα και να προβαίνουν σε εκτοπίσεις όσων θεωρούν υπόπτους ή επικίνδυνους για την ασφάλεια του καθεστώτος, να απαγορεύουν τις οποιεσδήποτε συναθροίσεις και τις ενώσεις προσώπων σε σωματεία και οργανώσεις, να παραβιάζουν το άσυλο της κατοικίας, να απαγορεύουν την προφορική, έγγραφη ή διά του Τύπου έκφραση γνώμης, επιβάλλοντας λογοκρισία, να παρακολουθούν και ελέγχουν την αλληλογραφία και τις τηλεφωνικές συνδιαλέξεις, να παραπέμπουν σε στρατοδικεία τους παραβάτες των διαταγών τους), αφ' ετέρου δε με την κατάργηση των αντιπροσωπευτικών και κοινοβουλευτικών διαδικασιών τις οποίες προέβλεπε το Σύνταγμα. Έτσι, ελλείπει εκλογών η Βουλή δεν μπορούσε να λειτουργήσει, απαγορεύθηκε δε και η λειτουργία των πολιτικών κομμάτων. Με αυτά τα προληπτικά και κατασταλτικά μέτρα φίμωσαν και ακινητοποίησαν τον Ελληνικό Λαό, τον έβαλαν και τον κράτησαν "στον γύψο", όπως παραστατικά και κυνικά τόνισε ο αρχηγός του πραξικοπήματος Παπαδόπουλος, λίγες ημέρες μετά την επιβολή της δικτατορίας.»

Μάνεσης, Αριστόβουλος (1999). «Ο εύκολος βιασμός της νομιμότητας και η δύσκολη νομιμοποίηση της βίας», *Η δικτατορία 1967-1974*, σ. 39 Αθήνα : Καστανιώτης.

Χαρακτηριστικά γνωρίσματα της χούντας	

3. Το αντιφασιστικό μνημείο που παρουσιάζεται στο ιστορικό ντοκιμαντέρ *Μνήμες* περιλαμβάνει τιμητική πλάκα και εικαστικά στοιχεία. Σχολιάστε τα υλικά που επιλέχθηκαν και ερμηνεύστε τον συμβολισμό του. Για ποιον σκοπό δημιουργήθηκε και τοποθετήθηκε στον συγκεκριμένο χώρο;

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ: με τα **Εικαστικά** σε συνεργασία με την καθηγήτρια του συγκεκριμένου μαθήματος.

4. Αναζητήστε άτομα από το συγγενικό σας περιβάλλον ή τον τόπο σας, που έζησαν την περίοδο της χούντας και ζητήστε τους να σας δώσουν **συνέντευξη**. Οι αφηγήσεις τους θα αποτελέσουν **προφορικές μαρτυρίες**. Στη συνέχεια να συγκρίνετε τις ιστορικές πληροφορίες, που σας δίνουν οι αφηγήσεις με όσα διδαχθήκατε και να γράψετε τα συμπεράσματά σας.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2^ο ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Τίτλος: Δικτατορία και Αντίσταση

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΑ ΟΜΑΔΑΣ:

.....
.....
.....
.....

Δραστηριότητες:

1. Αφού μελετήσετε το ιστορικό ντοκιμαντέρ *Μνήμες* και τις **προφορικές μαρτυρίες** των κρατούμενων στα στρατόπεδα Διονύσου και Μπογιατίου, που σας δίνονται, να γράψετε τις **ιστορικές πληροφορίες** που παρέχονται.

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Προφορική μαρτυρία Π. Κλαυδιανού κρατούμενου στρατοπέδου Διονύσου

Ο Διόνυσος είχε φτιαχτεί ως φόβητρο. Όταν ήμαστε στην παρανομία, οι οργανώσεις και οι οργανωμένοι πολίτες ξέρανε **ο Διόνυσος!** Η ΕΣΑ και ο Διόνυσος ήταν τα δύο (ανακριτικά κέντρα) αργότερα το Μπογιατί. Και ξέραμε όλοι ότι ο Διόνυσος ήταν **το μεταπτυχιακό των βασανιστών**. Και στην ανάκριση πάντα σου λέγανε «αν εδώ... μετά Διόνυσος». Βεβαίως η ψυχολογία του κρατούμενου, που βασανίζεται είναι «ας αλλάξω και θα δούμε τι θα γίνει εκεί». Φυσικά, είχανε δίκιο εκείνοι. Ο Διόνυσος ήταν εξαιρετικά σκληρό στρατόπεδο βασανισμού. Είχε και επαγγελματίες βασανιστές από την ΕΣΑ, που φέρνανε δανεικούς θα λέγαμε.

Η απομαγνητοφώνηση του βίντεο έγινε από τη διδάσκουσα. (Αρχείο Ευγ. Ζαρόκωστα).

Προφορική μαρτυρία Θ. Τζιατζή, κρατούμενου στρατοπέδου Μπογιατίου Εκπρόσωπος Σ.Φ.Ε.Α.

Εμένα η προσωπική μου εμπειρία ήταν σε ένα υπόγειο κελί με χώμα. Κάτω νερά, μ' ένα στρατιωτικό κρεβάτι. Γυμνοί, δεμένοι, για ένα μήνα μάς ταλαιπωρούσαν με διάφορες μορφές και τρόπους βιολογικής και ψυχολογικής βίας - αυτά πάνε πακέτο – με άγριους ξυλοδαρμούς, με την πείνα με τη δείμα. Εδώ για πρώτη φορά στη ζωή μου και τελευταία είχα παραισθήσεις. [...] Εγώ πιστεύω ότι **η δύναμη που έχει ο άνθρωπος μέσα του είναι μεγάλη** και ατομικά και συλλογικά. Και καθένας δεν ήτανε μόνος του εδώ, όσο κι αν προσπαθούσαν να σε απομονώσουν από τους συναγωνιστές σου, από τους συντρόφους σου, από τον κοινωνικό σου περίγυρο, απ' αυτό που κουβαλάς και σε οδήγησε στον αγώνα. Αυτό το 'χεις μες το μυαλό σου. Κι είναι εκείνο που πραγματικά σε βοηθάει προκειμένου ν' ανταποκριθείς.

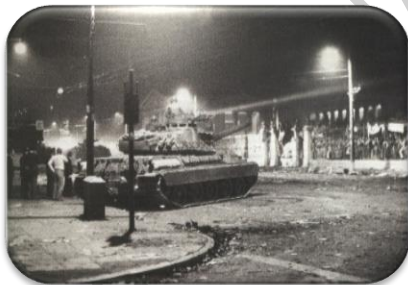
Η απομαγνητοφώνηση του βίντεο έγινε από τη διδάσκουσα. (Αρχείο Χρ. Μέλλιου).

2. Αξιοποιώντας τις ιστορικές σας γνώσεις και αφού μελετήσετε τα αποσπάσματα από τα κείμενα για την «**Αντίσταση 1967-1974, πολιτική πίεση - δυναμικές ενέργειες**» του ιστορικού Τ. Σακελλαρόπουλου στις γραπτές πηγές του διαδραστικού βιβλίου [Ιστορίας Γ' Γυμνασίου](#), το **χρονολόγιο** του Σ. Ριζά να αναφέρετε:

α) αντιδικτατορικές ενέργειες και τους **εκπροσώπους** τους ή τις **οργανώσεις**.

β) ποια ενέργεια υπήρξε **σημείο-σταθμός στον αντιδικτατορικό αγώνα**. Να τεκμηριώσετε την άποψή σας.

α)

ΘΟΥΡΙΟΣ

ΟΡΓΑΝΟ ΤΗΣ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑΣ
ΑΝΤΙΔΙΚΤΑΤΟΡΙΚΗΣ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ
ΣΠΟΥΔΑΣΤΩΝ «ΡΗΓΑΣ ΦΕΡΑΙΟΣ»

β)

.....

.....

.....

.....

.....

Αντίσταση 1967-1974, πολιτική πίεση - δυναμικές ενέργειες

«Σαν θρυαλλίδα στην έκρηξη της μαζικής φοιτητικής διαμαρτυρίας λειτούργησε το Φεβρουάριο 1973 η δημοσίευση του ν.δ. 1347, που έδινε τη δυνατότητα στον υπουργό Εθνικής Άμυνας να ανακαλεί τις αναβολές στράτευσης των φοιτητών που απείχαν από τα μαθήματά τους. Το γεγονός ότι τα όργανα του καθεστώτος δεν πτοήθηκαν από τις φοιτητικές αντιδράσεις και επιστράτευσαν αμέσως 88 φοιτητές είχε ως αποτέλεσμα την ένταση των κινητοποιήσεων, που οδήγησαν τελικά στην πρώτη κατάληψη της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών. Έτσι, το διήμερο 21-22 Φεβρουαρίου 1973, περίπου 4.000 φοιτητές και φοιτήτριες βρέθηκαν στην ταράτσα της Νομικής να καλούν το λαό της Αθήνας και της χώρας ολόκληρης να συμπαρασταθεί στον αγώνα τους για δημοκρατικές ελευθερίες. Η πρώτη κατάληψη της Νομικής υποστηρίχτηκε από αρκετές πολιτικές προσωπικότητες και οι πρυτανικές αρχές την ανέχθηκαν σιωπηρά, χωρίς να ζητήσουν την επέμβαση των δυνάμεων Ασφαλείας για την εκκένωση του κτιρίου. Η αποχώρηση των φοιτητών και των φοιτητριών από το κτίριο της Νομικής έγινε με την κάλυψη χιλιάδων διαδηλωτών, που κατέκλυσαν τους γύρω δρόμους. Ωστόσο, υπήρξαν συγκρούσεις με την Αστυνομία και τους παρακρατικούς της ΕΚΟΦ, με αποτέλεσμα τραυματισμούς και συλλήψεις διαδηλωτών.

Η πρώτη κατάληψη της Νομικής και η λαϊκή κινητοποίηση που προκάλεσε, εμπύχωσε το φοιτητικό κίνημα που συνέχισε τις κινητοποιήσεις σε Αθήνα, Θεσσαλονίκη και Πάτρα για να καταλήξει- με πρωτοβουλία ανεξάρτητων οργανώσεων της Αριστεράς - στη δεύτερη κατάληψη της Νομικής στις 20 Μαρτίου 1973. Όμως, αυτή τη φορά οι πρυτανικές αρχές ζήτησαν αμέσως την επέμβαση των δυνάμεων καταστολής και η κατάληψη τελείωσε με δεκάδες τραυματίες και συλλήψεις φοιτητών και διαδηλωτών.»

Σακελλαρόπουλος, Γάσος (2003). «Αντίσταση 1967-1974, πολιτική πίεση - δυναμικές ενέργειες» στο Παναγιωτόπουλος Β. (επιμ.), *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού, 1770-2000*, τ. 9: 149. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΟ Δικτατορία και Αντίσταση

1967

30 Απριλίου: Ίδρυση του «**Πατριωτικού Μετώπου**» από στελέχη της Νεολαίας Λαμπράκη και της «**Δημοκρατικής Άμυνας**» από στελέχη του Ομίλου Παπαναστασίου.

14 Μαΐου: Το Πατριωτικό Μέτωπο μετονομάζεται σε **ΠΑΜ (Πατριωτικό Αντιδικτατορικό Μέτωπο)** και επικεφαλής του τίθεται ο Μ. Θεοδωράκης.

Αύγουστος: Σύλληψη του Μ. Θεοδωράκη.

15 Δεκεμβρίου: Κυκλοφορεί η πρώτη προκήρυξη της φοιτητικής οργάνωσης «**Ρήγας Φεραίος**».

1968

8 Ιουλίου: 21 μέλη της «**Δημοκρατικής Άμυνας**» δικάζονται στο Έκτακτο Στρατοδικείο Αθηνών. Οκτώ καταδικάζονται σε φυλάκιση από 2 έως 10 χρόνια.

13 Αυγούστου: Ο **Αλ. Παναγούλης** προσπαθεί να δολοφονήσει τον Παπαδόπουλο, συλλαμβάνεται και βασανίζεται.

18 Νοεμβρίου: Καταδίκη Αλ. Παναγούλη σε θάνατο.

23 Νοεμβρίου: Μεγάλη δίκη του «**Ρήγα Φεραίος**» στο Έκτακτο Στρατοδικείο Αθηνών. 13 καταδικάζονται σε ποινές φυλάκισης.

1969

Φεβρουάριος: Μεγάλη δίκη 39 μελών του ΠΑΜ στη Θεσσαλονίκη. Καταδίκη τεσσάρων ισόβια.

1970

Ιούλιος: Δίκες και καταδίκες σε φυλάκιση μελών του ΚΚΕ, του «**Ρήγα Φεραίος**» και του ΠΑΜ.

1973

21-22 Φεβρουαρίου: **Κατάληψη της Νομικής Αθηνών** από φοιτητές.

20 Μαρτίου: Φοιτητές καταλαμβάνουν και πάλι τη Νομική Σχολή. Συλλαμβάνονται πάνω από 100 φοιτητές και δεκάδες τραυματίζονται.

15 Νοεμβρίου: **Κατάληψη του Πολυτεχνείου Αθήνας** και πανεπιστημιακών κτιρίων της Θεσσαλονίκης από φοιτητές. Μαζικές διαδηλώσεις κατά της δικτατορίας γύρω από το Πολυτεχνείο.

17 Νοεμβρίου: Άρα μάχης γκρεμίζει τη πύλη του Πολυτεχνείου και στρατιωτικές δυνάμεις εισβάλλουν. Στις συμπλοκές που ακολούθησαν καταγράφηκαν δεκάδες θύματα

Ριζάς, Σωτήρης (2003). «Η Δικτατορία 1967-1974», *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού, 1770-2000*, επιμ. Β. Παναγιωτόπουλος, τ. 9: 52-53. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα/ Τα Νέα.

Οι δύο εικόνες, που ακολουθούν, αποτελούν ιστορικά τεκμήρια.

Στιγμιότυπο από την κατάληψη της Νομικής, το Φεβρουάριο του 1973, με τους φοιτητές να διαδηλώνουν εναντίον της δικτατορίας στην ταράτσα της Σχολής (Αρχείο ΔΟΑ). Ιστορία του Νέου Ελληνισμού, 1770-2000, (2003), τ.9: 166. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Η εξέγερση του Πολυτεχνείου, τον Νοέμβριο του 1973, υπήρξε η κορυφαία λαϊκή εκδήλωση αντίστασης κατά του δικτατορικού καθεστώτος των Συνταγματαρχών. (φωτ. Κ. Μεγαλοοικονόμου).

3. Στο τέλος του ιστορικού ντοκιμαντέρ *Μνήμες* υπάρχει ως φόντο ο πίνακας *Αντίσταση* του Βλάση Κανιάρη, μέλους της αντιδικτατορικής οργάνωσης «*Δημοκρατική Άμυνα*». Να παρουσιάσετε σε λογισμικό παρουσιάσεως (ppt) πίνακες ζωγραφικής με θέμα την Αντίσταση στην απριλιανή δικτατορία. Να αναφέρετε τον δημιουργό κάθε έργου, τη χρονολογία, τον υπερσύνδεσμο από όπου ανακτήθηκε και μικρό σχολιασμό, αν είναι δυνατό. Ενδεικτικά σας δίνονται [Εικαστικές Τέχνες και Αντίσταση](#) στην Πινακοθήκη του Δήμου Αθηναίων και [ινστιτούτο σύγχρονης ελληνικής τέχνης](#) (iset).

Κανιάρης Βλάσης, Αντίσταση

Καραβέλα Μαρία, Μπιενάλε Νέων του Μπιενάλε Νέων του Παρισιού, 1971. Αρχείο Διοχάντης.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ: με τα **Εικαστικά** σε συνεργασία με την καθηγήτρια του συγκεκριμένου μαθήματος.

3^ο ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Τίτλος: Αλέξανδρος Παναγούλης

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΑ ΟΜΑΔΑΣ:

.....
.....
.....
.....

1. Να μελετήσετε το ιστορικό ντοκιμαντέρ *Μνήμες*, το ντοκιμαντέρ *Η μαρτυρία του Αλ. Παναγούλη στη "δίκη των βασανιστών"*, τη μαρτυρία του Γ. Μωράκη και σε συνδυασμό με τις ιστορικές σας γνώσεις να παρουσιάσετε τα **ιστορικά γεγονότα** που αφορούν την εμβληματική προσωπικότητα του **Αλ. Παναγούλη**.

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Μαρτυρία Γιώργου Μωράκη

Στα τέλη του 1968, μετατέθηκα στο **Μπογιάτι**. Εκεί εκτός των άλλων κρατουμένων που ήταν στρατιώτες, ήταν φυλακισμένος και ο Αλέκος Παναγούλης, ο οποίος ήταν θανατοποινίτης. [...]

Οι συνθήκες κράτησής του, απίστευτα σκληρές. Ζούσε σε ένα σκοτεινό κελί, υγρό χωρίς παράθυρα, χωρίς κρεβάτι, σε ένα στρώμα κοιμόταν και καμιά φορά όταν τον τιμωρούσαν του παίρνανε και το στρώμα. Δεν είχε τουαλέτα, είχε μια τρύπα και εκεί πήγαινε και έκανε την σωματική ανάγκη. Η οποία βέβαια είχε μια φοβερή αποφορά που δεν μπορούσε να πλησιάσει άνθρωπος.

Αυτός ήταν ιδιαίτερα σκληρός και προκλητικός, όχι βέβαια στους ανθρώπους οι τον φροντίζανε ή με τους στρατιώτες. Ήταν σκληρός έναντι των αξιωματικών οι οποίοι είχαν εντολές από τη χούντα να είναι ιδιαίτερα σκληροί μαζί του. Γιατί συχνά και ξύλο έπεφτε και με χειροπέδες ήταν μέρα-νύχτα δεμένος πισθάγκωνα. Και βέβαια, ο Αλέκος επειδή ήταν επαναστάτης δε δεχόταν σε καμία περίπτωση να τον βασανίζουν, να τον τιμωρούνε, να τον βρίζουν, χωρίς να αντιδρά με κάθε τρόπο.

Μέχρι επιθέσεις έκανε επάνω τους, τους έβριζε, «Παπαδοπουλάκια και φασιστάκια», χωρίς να φοβάται ποτέ τίποτα. Και βέβαια όλα αυτά είχαν σκληρότερες συνέπειες, τον τσαλακώνανε άγρια. Και ξύλο πολύ και χωρίς φαγητό αρκετό, πολλές φορές. Δεν άνοιγαν το κελί του για πολλές ημέρες. Δεν νομίζω ότι άλλος άνθρωπος θα άντεχε. **Άντεξε γιατί ήταν ο Αλέκος Παναγούλης.**

Βέβαια, εμείς οι στρατιώτες που είχαμε το κλειδί του κελιού του, όταν έφευγαν οι αξιωματικοί, του ανοίγαμε. Και είχε τουλάχιστον μια επαφή με κάποιους ανθρώπους, ένα-δύο στρατιώτες που του μιλάγαμε. Είχε φοβερή θέληση, πολύ δύναμη, φοβερή αγωνιστικότητα, εγώ τον παρομοιάζω με τον Τσε Γκεβάρα. Άντεξε μέχρι τέλους και για πέντε χρόνια· γιατί μετά την απόδραση που κάναμε μαζί, η διαβίωσή του ήταν ακόμη πιο σκληρή, του έσκαψαν ένα κελί μέσα στο χώμα και εκεί τον είχανε τέσσερα χρόνια φυλακισμένο.

Κούλογλου, Στέλιος (2017), «ΓΙΩΡΓΟΣ ΜΩΡΑΚΗΣ Γιατί βοήθησα τον Παναγούλη να αποδράσει», *Μαρτυρίες από τη δικτατορία και την αντίσταση*, σ.353-354. Αθήνα: Εστία.

Οι δύο εικόνες, που ακολουθούν, αποτελούν ιστορικά τεκμήρια.

Η δίκη του Αλ. Παναγούλη, τον Νοέμβριο του 1968, μετά την αποτυχημένη απόπειρα εναντίον του Γ. Παπαδόπουλου. Κορυφαία πράξη αντίστασης, η απόπειρα του Παναγούλη του στοίχησε μακρά φυλάκιση και βασανιστήρια (φωτ. Κ. Μεγαλοοικονόμου).

Η μαρτυρία του Αλ. Παναγούλη στη “δίκη των βασανιστών”.

2. Στο ιστορικό ντοκιμαντέρ *Μνήμες* παρουσιάζονται δύο από τα ποιήματα που έγραψε ο Αλ. Παναγούλης, όταν ήταν φυλακισμένος στο Μπογιάτι. Αφού μελετήσετε τα ποιήματα *Υπόσχεση*, *Οι πρώτοι νεκροί* και *Το πρώτο θύμα του Αλ. Παναγούλη* να σκιαγραφήσετε την προσωπικότητά του.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Υπόσχεση

Τα δάκρυα που στα μάτια μας
θα δείτε ν' αναβρύζουν
ποτέ μην τα πιστέψετε
απελπισιάς σημάδια.

Υπόσχεση είναι μοναχά
γι' Αγώνα υπόσχεση.

(Στρατιωτικές Φυλακές Μπογιατίου, Φεβρουάριος 1972)

Παναγούλης, Αλ., *Τα ποιήματα*. Εκδόσεις Παπαζήση.

Το πρώτο θύμα

Το πρώτο θύμα των τυράννων
είναι το πνεύμα το δικό τους
Πρώτα σ' αυτό φορούν αλυσίδες

Παναγούλης, Αλέξανδρος

Οι πρώτοι νεκροί (Πάλης ξεκίνημα)

Πάλης ξεκίνημα
νέοι αγώνες
οδηγοί της ελπίδας
οι πρώτοι νεκροί.

Όχι άλλα δάκρυα
κλείσαν οι τάφοι
λευτεριάς λίπασμα
οι πρώτοι νεκροί.

Λουλούδι φωτιάς
βγαίνει στους τάφους
μήνυμα στέλνουν
οι πρώτοι νεκροί.

Απάντηση θα πάρουν
ενότητα κι αγώνα
για να βρουν ανάπαυση
οι πρώτοι νεκροί.

Παναγούλης, Αλέξανδρος (1974)
Μουσική: Θεοδωράκης Μίκης

Η διεύθυνσή μου

Ένα σπирτόξυλο για πέννα
αίμα στο πάτωμα χυμένο για μελάνι
το ξεχασμένο περιτύλιγμα της γάζας για χαρτί
Μα τι να γράψω;

Τη Διεύθυνσή μου μονάχα ίσως προφτάσω
Παράξενο και πήζει το μελάνι
**Μέσ' από φυλακή σας γράφω
στην Ελλάδα**

Παναγούλης, Αλ.
**Στρατιωτικές Φυλακές Μπογιατίου
(5 Ιουνίου 1971).
Μετά από άγριο ξυλοδαρμό.**

3. Αφού δείτε το πολιτικό ντοκιμαντέρ του Ν Κούνδουρου [Τραγούδια της Φωτιάς](#) :
- α) να καταγράψετε τίτλους τραγουδιών που ακούσατε

β) να δημιουργήσετε ένα **οπτικοποιημένο ποτ πουρί με τραγούδια** που σας δίνονται, το οποίο θα περιλαμβάνει την **ιστορική αφήγηση** των γεγονότων από εσάς.

1. Μπήκαν στην πόλη οι οχτροί
2. Είμαστε δυο
3. Ο λεβέντης
4. Οι πρώτοι νεκροί (Πάλης ξεκίνημα)
5. Ήτανε νέοι

γ) να **οπτικοποιήσετε** το τραγούδι Ήτανε νέοι με ηχογράφιση και της χορωδίας του σχολείου σας.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ: με τη **Μουσική** σε συνεργασία με την καθηγήτρια του συγκεκριμένου μαθήματος.

4. Φανταστείτε ότι είστε πολιτικός κρατούμενος των στρατοπέδων Διονύσου και Μπογιατίου ή στρατιώτης στους συγκεκριμένους χώρους κράτησης και βασανισμού την περίοδο της χούντας. Γράψτε τις σκέψεις σας σε μία σελίδα του προσωπικού σας **ημερολογίου**. Θα μπορούσατε να γράψετε και ένα **ποίημα**.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ: με τη Λογοτεχνία.

**Το ζήτημα δεν είναι να είσαι αιχμάλωτος
Το να μην παραδίνεσαι αυτό είναι**

NAZIM ΧΙΚΜΕΤ

4^ο ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Τίτλος: Βασανιστήρια και ανθρωπιά

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΑ ΟΜΑΔΑΣ:

.....
.....
.....
.....

Δραστηριότητες:

1. Αφού μελετήσετε τα αποσπάσματα που σας δίνονται, *Η μπαλάντα της φρίκης*, *Μαρτυρίες του Στ. Παναγούλη*, *Μνήμες* και *Ελένη Κ.* να γράψετε:
- α) ένα **σύντομο κείμενο** στο οποίο να παρουσιάζετε **τον πραγματικό άνθρωπο** κατά την άποψή σας στις συγκεκριμένες ιστορικές συνθήκες.
- β) Ποια **αίτια** δημιουργούν δύο κατηγορίες ανθρώπων (με ανθρωπιά και χωρίς ανθρωπιά) την περίοδο της χούντας;

α).....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

β)

Χωρίς ανθρωπιά	Με ανθρωπιά

Η ΜΠΑΛΑΝΤΑ ΤΗΣ ΦΡΙΚΗΣ

Κατά το τέλος Ιουνίου 1969 πήρα από την Ελλάδα το παρακάτω γράμμα, χωρίς υπογραφή:

.....
.....

«Το όνομά μου είναι Ηλέκτρα Παπά. Είμαι 26 χρονών και έχω τελειώσει τη Σχολή Καλών Τεχνών. [...]

Στον πολύ στενό της ζωής μου ανήκει και ο Μανώλης. Σπουδάζει οικονομικές επιστήμες στο Χάρβαρντ. Φέτος (1969) τελειώνει. [...] Ο Μανώλης **ανήκει στη σπάνια κατηγορία των ανθρώπων που δεν τους φτάνει να είναι καλοί. Κάνουν και τους άλλους καλύτερους.** [...]

Το αστροπελέκι για την πατρίδα έπεσε στις 21 Απριλίου. Για μένα έπεσε στις 23 Νοεμβρίου, επτά μήνες αργότερα. Ντρέπομαι τώρα που το γράφω, αλλά το πρώτο αστροπελέκι δεν το πολυαισθάνθηκα. Ο κόσμος μου ήταν ο Μανώλης, οι γονείς μου, η ζωγραφική και τα όνειρά μου. Και τον «κόσμο» μου οι συνταγματάρχες δεν τον είχαν αγγίξει. [...] Ο Μανώλης είχε απελπιστεί με την παιδικότητα της πολιτικής μου σκέψης και απέφευγε τέτοιου είδους συζητήσεις. Αλλά στις 21 Απριλίου αντίκρισα έναν Μανώλη ανήσυχο, ταραγμένο και νευρικό. «Αυτό είναι καταστροφή», έλεγε και ξανάλεγε βηματίζοντας. «Μας αλυσόδεσαν». Εγώ τον παρακολουθούσα δύσπιστα, ρίχνοντας ματιές στα χέρια μου, που -δόξα σοι ο Θεός - δεν είχαν αλυσίδες. [...] Έφυγε στα μέσα Αυγούστου για την Αμερική. [...] Η ζωή μου κυλούσε όπως πριν από τις 21 Απριλίου. [...] Τα πουλιά τιτίβιζαν όπως άλλοτε. Και η **εξοχότητά μου έχωνε με την επιπολαιότητα της στρουθοκαμήλου το κεφάλι στην άμμο της αδιαφορίας για τον υπόλοιπο κόσμο.**

Αρχές Σεπτεμβρίου έμαθα από τη μητέρα μου ότι είχαν πιάσει τη Νέλλη, μια παλιά μου συμμαθήτρια στο κολλέγιο. Ήταν ένα κορίτσι με πολύ ίσιο χαρακτήρα και με αίσθημα ευθύνης. Σπούδαζε μουσική και σύχναζε στους καλλιτεχνικούς χώρους του Μίκη Θεοδωράκη. [...]

Για πρώτη φορά άρχισα να συνειδητοποιώ την καινούρια κατάσταση. Αθελα ξανακοίταζα τα χωρίς αλυσίδες χέρια μου. Η Νέλλη όμως; Και οι άλλες Νέλλες και οι άλλοι ανώνυμοι άντρες και γυναίκες; Και εγώ τι κάνω πέρα από το να ονειροπολώ και να ζωγραφίζω γλυκερά ηλιοβασιλέματα; Θυμήθηκα μια φράση του Μανώλη: **«Ο πραγματικός άνθρωπος δεν μπορεί να αισθάνεται ευτυχισμένος μέσα σ' ένα κοινωνικό περιβάλλον που το καταπιέζει η οργανωμένη βία».**

Κάτρης, Γιάννης (1974). *Η γέννηση του νεοφασισμού στην Ελλάδα 1960 – 1970*, σ. 257-260. Αθήνα: Παπαζήση.

Μαρτυρία Στάθη Παναγούλη

Το 1972 και για 200 μέρες ήμουν υπό ανάκριση στο ΕΑΤ-ΕΣΑ. Από τις 11 Αυγούστου 1972 μέχρι τον Μάρτιο του 1973. Ξύλο, ξαγρύπνοια, ελαφριά και σκληρά βασανιστήρια, ψυχολογικός πόλεμος. [...] Σε εμένα η δίκη έγινε αρχές του Γενάρη του 1973 και εγώ κρατήθηκα και τον Γενάρη και τον Φλεβάρη και τον Μάρτη ανακρινόμενος και μετά με πήγανε στις στρατιωτικές φυλακές Μπογιατίου, όπως και τον Αλέκο.

Κούλογλου, Στέλιος (2017), ΣΤΑΘΗΣ ΠΑΝΑΓΟΥΛΗΣ «Η οδύσσεια της οικογένειας», *Μαρτυρίες από τη δικτατορία και την αντίσταση*, σ. 347. Αθήνα: Εστία.

Προφορική μαρτυρία Στάθη Παναγούλη

Το Στρατόπεδο Μπογιατίου ήταν ένας άλλος χώρος κράτησης και βασανισμού μετά την ΕΣΑ. Εγώ ήμουν εδώ ενάμιση χρόνο. Με βάλανε στο κελί μόνο μου. Δύο ήταν τα κελιά που μπορούσες να μείνεις μόνος. Ένα που ήμουν εγώ και ένα ο αδερφός μου ο Αλέξανδρος. [...] **Εδώ είχαμε την ατυχία να γνωρίσουμε δύο διοικητές (δύο γνώρισα εγώ), που δεν είχαν καμία ανθρωπιά.** Είχα μείνει εφτά μήνες ανακρινόμενος στο ΕΑΤ-ΕΣΑ και μετά με φέρανε εδώ. Έπρεπε να εκτίσω την ποινή που μου είχε επιβάλει το έκτακτο στρατοδικείο. Δυστυχώς, όμως, μια φορά την εβδομάδα το λιγότερο μπαίνανε το βράδυ μία , δύο, τρεις η ώρα στο κελί και μας χτυπάγανε άνευ λόγου και αφορμής και εμένα και τον Αλέξανδρο. **Υπήρξαν όμως και Ανθρωποι, που έδειξαν μεγάλη ανθρωπιά.**

Η απομαγνητοφώνηση του βίντεο έγινε από τη διδάσκουσα. (Αρχείο Χρ. Μέλλιου).

Μνήμες

Προσπαθούσαν να περάσουν την ιδέα των βασανισμών των πολιτών στους φαντάρους, αλλά δεν πέρναγε. [...] Παραταγμένοι οι φαντάροι και οι αξιωματικοί, εγώ ημίγυμνος. Είχε εν τω μεταξύ ρίξει χιόνι τη χρονιά (εκείνη). Ο Μάρτης ήταν τρελό πράγμα. Χιόνι! Ο Διόνυσος, δηλαδή, ήταν κάτασπρος! Και ξυπόλυτος. Τα πόδια να πονάνε πάνω σε χαλίκια. Με βάλανε να τρέχω από τη μια μεριά στην άλλη και βέβαια με το σχετικό ξύλο. Οι φαντάροι, όμως, φάνηκε ότι αντιδρούν σε αυτό το θέαμα και πολύ γρήγορα με αρπάξανε και με ξαναπήγανε πάλι στο Πειθαρχείο. Αυτό δε θα το ξεχάσω!

Ιστορικό ντοκιμαντέρ *Μνήμες*, προφορική μαρτυρία Παύλου Κλαυδιανού.

Μνήμες

Κοντά στη σκληρότητα και τη βαναυσότητα των αστυνομικών και των στρατιωτικών υπάρχει η συμπόνια και η **ανθρωπιά** των απλών φαντάρων.

Ιστορικό ντοκιμαντέρ *Μνήμες*

Ελένη Κ.

Κλείνω το κεφάλαιο με την περίπτωση της Ελένης Κ. Την πήγαν στον **Διόνυσο** και την έριξαν σ' ένα κελί, που είχε μέσα μισό πόδι νερό. Δυο μήνες τη βασάνιζε και τη «γλεντούσε» ο ταγματάρχης Θεοφιλογιαννάκος. Ετοιμάζαν τα χαρτιά της για το στρατοδικείο, όταν ανακάλυψαν ότι είχε γίνει λάθος. Συνωνυμία με κάποιαν άλλη, που καταζητούνταν. Η Ελένη διηγείται ότι μια από τις μέρες του μαρτυρίου της σκαρφάλωσε στο μικρό άνοιγμα της πόρτας, για ν' αναπνεύσει. Και αντίκρισε το πρόσωπο του ένοπλου φρουρού της. Ήταν ένα νέο παιδί, κληρωτός στρατιώτης. Δάκρυα κυλούσαν από τα μάτια του. **Μια αναλαμπή ανθρωπιάς στην κόλαση του Διονύσου.**

Κάτρης, Γιάννης (1974). *Η γέννηση του νεοφασισμού στην Ελλάδα 1960 – 1970*, σ. 279-280. Αθήνα: Παπαζήση.

2. Να μελετήσετε τις πηγές που σας δίνονται, **Ομιλία Τ. Σακελλαρόπουλου, Η μπαλάντα της φρίκης, Γράμμα της Ήλέκτρας Παπά, Μαρία Καλλέργη** και να εκπονήσετε άσκηση άστρου θέτοντας στο κέντρο τη λέξη **βασανιστήρια**.

Βασανιστήρια

Ομιλία του ιστορικού Τάσου Σακελλαρόπουλου για το 505 τάγμα πεζοναυτών στο στρατόπεδο Διονύσου.

Τα βασανιστήρια ήταν εντυπωσιακά. Ηλεκτροσόκ, ηλεκτροφόρα καλώδια, γκλοπς, ξυλοδαρμοί, ψυχολογικές απειλές πάρα πολύ έντονες, χτυπήματα με λαμαρίνες πάνω από Πειθαρχεία, για να μην μπορούν οι άνθρωποι να κοιμηθούν. Βασανιστές ήταν νέα παιδιά, συχνά πεζοναύτες και μη αξιωματικοί.

Η απομαγνητοφώνηση του βίντεο έγινε από τη διδάσκουσα. (Αρχείο Ευγ. Ζαρόκωστα).

Η ΜΠΑΛΑΝΤΑ ΤΗΣ ΦΡΙΚΗΣ

Για τη μεθοδολογία του βασανισμού θα μπορούσαν να γραφούν πολλά. Από την προσωπική μου εμπειρία και από εκατοντάδες άλλες περιπτώσεις καταλήγω στο συμπέρασμα ότι εφαρμόζεται μια ρυθμισμένη κλίμακα εναλλασσόμενων σωματικών και ψυχολογικών βασάνων, που αναζητεί το ευαίσθητο σημείο του κάθε θύματος. Η φάλαγγα την κλασική αρχή, εφαρμόζεται όμως σε πολλές ποικιλίες. Με αμερικανικό βούρδουλα, με σιδηροσωλήνες ή με απλά ξύλινα ρόπαλα. Πού και πού, όταν η αντίσταση είναι μεγάλη, τότε χρησιμοποιούνται ειδικά ξύλα, στο κάτω μέρος των οποίων εξέχουν καρφιά. Και όταν δε θέλουν ν' αφήσουν σημάδια η φάλαγγα γίνεται με κάλτσες γεμισμένες άμμο.

Στον «**Διόνυσο**» εφαρμόζεται και το σιδερένιο στεφάνι, μια υπερμοντέρνα έκδοση του «ακάνθινου στεφάνου» του Χριστού. Είναι ένα μηχανήμα που εφαρμόζει στο κεφάλι και περισφίγγεται ολοένα και περισσότερο με σφίξιμο στις δύο βίδες του. Πολλοί απ' αυτούς που υπέστησαν το στεφάνι τρελάθηκαν. [...]

Τρίτος βαθμός ανακρίσεως είναι το «κρέμασμα». Ο βασανιζόμενος, αφού έχει υποστεί και τη φάλαγγα και το στεφάνι, κρεμιέται με τα χέρια δεμένα πίσω με χειροπέδες από έναν σιδερένιο γάντζο. Σ' αυτή τη στάση οι κρεμασμένοι Χριστοί, συνήθως γυμνοί, υφίστανται τα πιο φρικαλέα μαρτύρια. Με μια συντονισμένη συγχορδία ο ένας μαστιγώνει τον κορμό, ο άλλος συνθλίβει τα γεννητικά όργανα, ο τρίτος σβήνει αναμμένα τσιγάρα πάνω στην πληγιασμένη σάρκα, ο τέταρτος κάνει ηλεκτροσόκ στον τράχηλο και ένας πέμπτος ασχολείται με το ξερίζωμα των νυχιών. Κάθε τόσο ο κρεμασμένος λιποθυμάει. Κι αυτές είναι οι μόνες στιγμές που σταματάει ο πόνος. Αλλά οι κέρβεροι το ξέρουν και ρίχνουν βιαστικά άφθονο νερό, για να συνέλθει ο βασανισμένος και να συνεχίσουν.

Κάτρης, Γιάννης (1974). *Η γέννηση του νεοφασισμού στην Ελλάδα 1960 – 1970*, σ. 277-278. Αθήνα: Παπαζήση.

Γράμμα της Ηλέκτρας Παπά

Ο **Νίκος Κιάος** είναι ένας νέος επιστήμονας. Μεγάλωσε χωρίς τους γονείς του, γιατί ο πατέρας του και η μάνα του πέρασαν πολλά χρόνια στις φυλακές και στις εξορίες. Ο Νίκος Κιάος ήταν γενικός γραμματέας του συνδέσμου Ειρήνης «Μπέρτραντ Ράσελ». Επί ένα μήνα τον βασάνιζαν συνέχεια. Και στη Μπουμπουλίνας και **στον Διόνυσο**. Άντεξε όμως. Ένα παγερό χάραμα τον ξύπνησαν με βουρδουλιές. «Ετοιμάσου», του είπαν. «Κάνε και την προσευχή σου». Του διάβασαν και την καταδίκη του: «Εν ονόματι του Βασιλέως...». Σε λίγο ήρθε και ένας παπάς, για να τον μεταλάβει. Ξεκίνησαν για τον τόπο εκτελέσεως. Τότε ο Νίκος Κιάος όρθωσε το σακατεμένο του κορμί και βαδίζοντας προς τον θάνατο τραγούδησε τη «ρωμιοσύνη» του Θεοδωράκη σε στίχους του Γιάννη Ρίτσου:

«Αυτά τα δέντρα δε βολεύονται σε λιγότερο ουρανό,
Αυτές οι καρδιές δε βολεύονται παρά μόνο στο δίκιο...».

Η εκτέλεση δεν έγινε. Ήταν εικονική. Μια από τις μορφές ψυχολογικού πολέμου. Αλλά **καταλάβετε ποια είναι τα παλικάρια μας;**

Κάτρης, Γιάννης (1974). *Η γέννηση του νεοφασισμού στην Ελλάδα 1960 – 1970*, σ. 278-279. Αθήνα: Παπαζήση.

Μαρία Καλλέργη

Απ' όλες τις γυναίκες της Αντιστάσεως μόνο η Μαρία Καλλέργη είχε την εξαιρετική «τύχη» να φιλοξενηθεί **στο στρατόπεδο του Διονύσου**. Κρυβόταν από την πρώτη μέρα της Δικτατορίας και δούλευε για το Πατριωτικό Μέτωπο. Την είχαν επισημάνει, όμως, σε μια περιοχή της Αθήνας. Και στις 16.12.1967, μετά από τρίωρη παρακολούθηση, τη συνέλαβαν [...] Στις 10 π.μ. μετέφεραν την Μ. Καλλέργη στο γραφείο του κ. Λάμπρου, στο κτίριο της Ασφαλείας, ο οποίος, μόλις την είδε, αναφώνησε: «Μαρία, παιδί μου, πώς σ' έκαναν έτσι χωρίς τις διαταγές μου;». Και... ο ευσυγκίνητος κύριος Λάμπρου, με «στοργική φωνή, συνέχισε: «Πες τα μας όμως όλα, γιατί διαφορετικά θα πας στον Διόνυσο». Πραγματικά, στις 12 μ., ο Γκραβαρίτης τη μετέφερε στον Διόνυσο, όπου παρέμεινε 40 ολόκληρες μέρες, μέσα στον χειμώνα. Για ένα μήνα τη βασάνιζαν μέχρις εξαντλήσεως. Μετά την άφησαν 10 μέρες να συνέλθει λιγάκι, πριν τη μεταφέρουν στην Ασφάλεια. «Όλοι με βασάνιζαν χωρίς έλεος, μα περισσότερο από όλους ο Μπούφας και ο «Κουμμουνιστοφάγος» Μαυρομμάτης», λέει η Μαρία Καλλέργη. Κάθε στιγμή, μέρα και νύχτα, δεν ήξερες τι θα σκαρφιστούν να σου κάνουν. Όλο αυτό το διάστημα οι δικοί μου δεν ήξεραν πού βρίσκομαι. [...] Και η δις Καλλέργη συνεχίζει: «Στον Διόνυσο, οι κρατούμενοι στο στρατόπεδο έτρωγαν μέρα παρά μέρα. Αυτό

όμως ήταν το λιγότερο. Το σβήσιμο των τσιγάρων πάνω στο κορμί των κρατούμενων ήταν κάτι το φοβερά συνηθισμένο. Επίσης, η φάλαγγα γινόταν μ' οτιδήποτε. Ακόμα και με λοστούς των έξι εκατοστών. Στα καλά καθούμενα σου έβγαζαν τα ρούχα και σε βουτούσαν στο νερό. Υπήρχε απ' έξω κάτι σαν στέρνα, σαν συντριβάνι. Όταν έφυγα από κει, ήμουν κατάμαυρη απ' το ξύλο, σχεδόν αγνώριστη. Ο Γκραβαρίτης, ο Καραπαναγιώτης κι ο Μπάμπαλης ανέβαιναν (στον Διόνυσο) κάθε δυο-τρεις μέρες. Καμιά φορά και ο Λάμπρου. Μια φορά ανέβηκε και ο διοικητής Ασφαλείας Προαστίων. Στο διάστημα που ήμουν στον Διόνυσο δεν είδα κανέναν άλλο κρατούμενο. [...] Παρόλο που δεν ήταν κανένας άκουγα καμιά φορά διαταγές και πυροβολισμούς σαν να εκτελούσαν κάποιον. Οι εικονικές αυτές εκτελέσεις έδιναν και έπαιρναν. Ξημερώματα σου έδεναν τα μάτια και σε πήγαιναν σ' έναν τοίχο. Οι άλλοι περίμεναν τάχα να σε εκτελέσουν. Δίνανε και διαταγές με όλους τους κανόνες... Ήταν κάτι ασύλληπτα τρομακτικό».

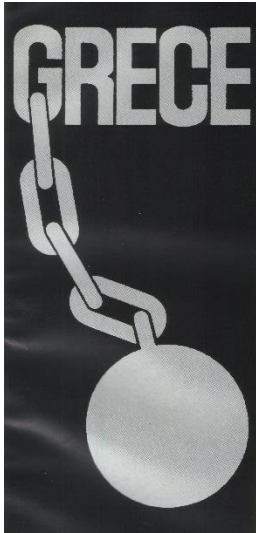
Δικτυακός τόπος ιστορικής μνήμης των Λαμπράκηδων

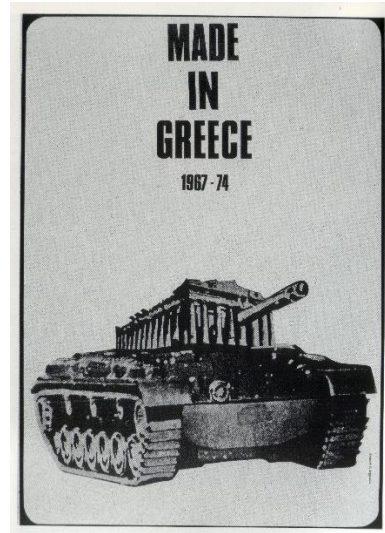
Παράνομη φωτογραφία της Μαρίας Καλλέργη από τη φυλακή (κορυδαλλός 1972), φωτογραφικό αρχείο Α.Σ.Κ.Ι.

3. α) Επισκεφτήκατε το **μουσείο ΕΑΤ-ΕΣΑ**. Να συγκρίνετε τις πληροφορίες που συγκεντρώσατε με όσες σας παρέχει το **ιστορικό ντοκιμαντέρ Μνήμες** και σε ένα σύντομο **κείμενο ιστορικής αφήγησης** να παρουσιάσετε τα ιστορικά γεγονότα που αφορούν την περίοδο 1967-1974 και το στρατόπεδο Διονύσου και Μπογιατίου.

β) Να δημιουργήσετε **ψηφιακή αφίσα** κατά της στρατιωτικής δικτατορίας (1967-1974), η οποία θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για εκδήλωση του σχολείου σας στον χώρο του αντιφασιστικού μνημείου Διονύσου ή για τον εορτασμό της επετείου του Πολυτεχνείου. <http://photodentro.edu.gr/v/item/ds/8521/6526>

[Αφίσα](#) κατά της στρατιωτικής δικτατορίας, 1967-1974. Καραχρήστος Σ., Ελληνικές αφίσες, Κέδρος, Αθήνα 1984, σ. 244.

Αφίσα κατά της στρατιωτικής δικτατορίας, 1967-1974 (Γ. Αργυράκης). Καραχρήστος Σ., Ελληνικές αφίσες, Κέδρος, Αθήνα 1984, σ. 254.

4. Είσαι μορφωμένος Έλληνας και ζεις στο εξωτερικό την περίοδο της δικτατορίας στην Ελλάδα (1967-1974). Σου δίνεται η δυνατότητα να μιλήσεις σε τηλεοπτικό κανάλι και να γνωστοποιήσεις στους ηγέτες της Ευρώπης την κατάσταση που επικρατεί στη χώρα σου και να αναφερθείς στα βασανιστήρια του Αλ. Παναγούλη και άλλων αγωνιστών. Η **ομιλία να ηχογραφηθεί.**

Να μελετήσετε τις πηγές που σας δίνονται: τη «**Δήλωση του Γ. Σεφέρη εναντίον της χούντας**», «**Αντιστασιακή δράση στο εξωτερικό**», «**Συμβούλιο της Ευρώπης: Να τα πούμε;**», «**Τα τραγούδια της φωτιάς - Χρήστος Ρεκλείτης**» και «**Γράμμα απ' τη φυλακή για τους Ευρωπαίους**».

Οι τρεις εικόνες, που ακολουθούν, αποτελούν ιστορικά τεκμήρια.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Ο Γιώργος Σεφέρης κατά τη διάρκεια ραδιοφωνικής ομιλίας του στο BBC.

[Η ηχογραφημένη δήλωση του Γιώργου Σεφέρη εναντίον της χούντας, η οποία μεταδόθηκε από το BBC \(28 Μαρτίου 1969\)](#)

Η δήλωση του Γ. Σεφέρη με τη συμβολή του κύκλου της ΕΜΕΠ

Το κείμενο της δήλωσης δακτυλογραφήθηκε αρχικά στα ελληνικά στις 28 Μαρτίου 1969, ενώ παράλληλα διαβάστηκε από τον ίδιο τον ποιητή και ηχογραφήθηκε για να αναμεταδοθεί ζωντανά. Ο Πεσμαζόγλου ανέλαβε να μεταφράσει το κείμενο στα αγγλικά [...] Η δήλωση μεταδόθηκε αμέσως από την Ελληνική Υπηρεσία του BBC, ενώ σχεδόν ταυτόχρονα μεταδόθηκε από την ελληνική εκπομπή της Deutsche Welle και από τον ραδιοφωνικό σταθμό του Παρισιού. Από κει το μήνυμα έγινε ευρύτατα γνωστό σε όλο τον κόσμο.

Το αντιδικτατορικό περιεχόμενο της δήλωσης πέρασε πολλαπλά μηνύματα και έκανε αίσθηση σε όλο τον δυτικό κόσμο, όπως και στην Ελλάδα. Ως αποτέλεσμα της ενέργειάς του αυτής ο ποιητής στερήθηκε τον τίτλο του πρέσβη επί τιμή, ενώ ταυτόχρονα του κατασχέθηκε το διπλωματικό του διαβατήριο και του απαγορεύτηκε η έξοδος από τη χώρα.

Σαμίου Δήμητρα (2017). *Η ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΜΕΛΕΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΩΝ [ΕΜΕΠ] και η ΙΔΙΑΙΤΕΡΗ ΣΥΜΒΟΛΗ της στον ΑΝΤΙΔΙΚΤΑΤΟΡΙΚΟ ΑΓΩΝΑ [1970-1972]*, σ.56-57
Αθήνα: Ασίνη.

Αντιστασιακή δράση στο εξωτερικό

Έξω από τα ελληνικά σύνορα η δράση κατά της δικτατορίας ποίκιλλε, τόσο λόγω του εύρους της πολιτικής προέλευσης των προσώπων όσο και λόγω των διαφορετικών στόχων που έθεταν. Μεγάλος ο αριθμός των Ελλήνων που παρέμειναν στο εξωτερικό, ή ως αυτοεξόριστοι ή μετά τη διαφυγή τους από την Ελλάδα ή γιατί ήταν οικονομικοί μετανάστες ή ακόμη για λόγους επιστημονικής δραστηριότητας, μεγάλος και ο αριθμός εκείνων που συνέδραμαν το αντιστασιακό κίνημα. [...] Οι οργανώσεις εξωτερικού της ΕΔΑ και του Κομμουνιστικού Κόμματος, όσες υπήρχαν, ξεκίνησαν άμεσα τη δράση ενημέρωσης. [...] Οι Έλληνες επιστήμονες και διανοούμενοι μαζί με τους συναδέλφους τους των χωρών που ζούσαν και εργάζονταν, λειτούργησαν ως μέσο πίεσης προς τις κυβερνήσεις των χωρών διαμονής τους, με στόχο τον περιορισμό των σχέσεων με το ελληνικό κράτος αλλά και τη διαμαρτυρία μέσω κυβερνήσεων ή κοινοβουλίων ή συνδικάτων για τη διαβίωση των κρατουμένων στην Ελλάδα, για τις συνθήκες διεξαγωγής δικών, για τις ατομικές ελευθερίες. Σημαντική ήταν η δράση των Ελλήνων καλλιτεχνών που ήταν γνωστοί ήδη στο εξωτερικό, όπως του **Μίκη Θεοδωράκη**, της Μελίνας Μερκούρη και άλλων πολλών.

Σακελαρόπουλος, Τάσος (2003). «Αντίσταση 1967-1974, πολιτική πίεση - δυναμικές ενέργειες» στο Παναγιωτόπουλος Β. (επιμ.), *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού, 1770-2000*, τ. 9: 140. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Συμβούλιο της Ευρώπης: Να τα πούμε;

Ωστόσο τα όχι και τόσο «αισιόδοξα μηνύματα» έρχονται, ως πρωτοχρονιάτικα κάλαντα από το Συμβούλιο της Ευρώπης, η Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του οποίου έχει αναλάβει ήδη από τον περασμένο Μάιο να εξετάσει τις καταγγελίες για παραβιάσεις, ύστερα από προσφυγή της Δανίας, της Ολλανδίας, της Σουηδίας και της Νορβηγίας. Η ελληνική κυβέρνηση αρνήθηκε πεισματικά να συνεργαστεί. Δε δέχτηκε να παραδώσει στην επιτροπή τους φακέλους αγωνιστών που βασανίστηκαν, ενώ παρεμπόδισε την κατάθεση μαρτύρων, όπως του Γεωργίου Μαγκάκη, του **Αλέκου Παναγούλη**, της **Μαρίας Καλλέργη**, του **Νίκου Κιάου** και άλλων. [...] Τον Μάρτιο μέλη της Επιτροπής του Συμβουλίου της Ευρώπης έρχονται στην Αθήνα, όπου συλλέγουν μαρτυρίες σχετικές με τα βασανιστήρια και επισκέπτονται την Ασφάλεια στην οδό Μπουμπουλίνας. Εντυπωσιακές είναι οι φωτογραφίες που αποτυπώνουν τη διαβόητη «ταράτσα» και τα καμαράκια όπου ελάμβαναν χώρα τα βασανιστήρια και οι οποίες ενσωματώθηκαν στα Πρακτικά του Συμβουλίου της Ευρώπης.

Είχαν προηγηθεί οι μαρτυρίες των θυμάτων στο Στρασβούργο, όπου ο Πέτρος Βλάσσης περιέγραψε το **βασανιστήριο της φάλαγγας**. Η Κίττυ Αρσένη τις **32 ημέρες στην απομόνωση**, τα **χτυπήματα στο κεφάλι**, τις **βρισιές**, τις **προσβολές**. Η Αναστασία Τσίρκα, που ήταν έγκυος, κατέθεσε για την **αποβολή κατά τη διάρκεια των βασανιστηρίων**. Ο Αντρέας Λεντάκης για το δωματάκι στην ταράτσα της Μπουμπουλίνας, όπου βασανίζονταν οι κρατούμενοι, για τη **φάλαγγα με σακιά άμμου** και τους **δύμισι μήνες στην απομόνωση**. Ο Περικλής Κοροβέσης για τα **χτυπήματα με τις μεταλλικές μπάρες** σε ολόκληρο το σώμα και το **ηλεκτροσόκ**.

Οι μάρτυρες που τελικά κατέθεσαν στο Στρασβούργο ήταν 58, μεταξύ των οποίων αρκετές πολιτικές προσωπικότητες που βρίσκονταν στο εξωτερικό. Η επιβεβαίωση των συστηματικών βασανιστηρίων οδηγεί τη Συμβουλευτική Επιτροπή να εισηγηθεί την αποπομπή της Ελλάδας από το Συμβούλιο της Ευρώπης.

Λαμπρινός, Φώτος (2013). «Συμβούλιο της Ευρώπης: Να τα πούμε;», ***Χούντα είναι θα περάσει;***, σ. 156-158. Αθήνα: Καστανιώτη.

Τα τραγούδια της φωτιάς - [Χρήστος Ρεκλείτης](#)

[Γράμμα απ' τη φυλακή για τους Ευρωπαίους](#), Γεώργιος – Αλέξανδρος Μαγκάκης, μέλος της αντιστασιακής οργάνωσης **«Δημοκρατική Άμυνα»**.

[Αντιδικτατορική διαδήλωση της «Δημοκρατικής Νεολαίας Λαμπράκη» στη Στοκχόλμη.](#)

Αντιδικτατορική διαδήλωση στο Μόναχο, 1967
(Αρχείο Γ. Ματζουράνη).

Αντιδικτατορική διαδήλωση της «Δημοκρατικής Νεολαίας
Λαμπράκη» στη Στοκχόλμη. Λογοθέτης Γ., Μ. Θεοδωράκης.
Θρησκεία μου είναι η Ελλάδα, Άγκυρα, Αθήνα 2004, σ.128.

Ο Αριστόβουλος Μάνεσης εντάχθηκε από τους πρώτους στην [αντιδικτατορική](#) οργάνωση «**Δημοκρατική Άμυνα**» στη Θεσσαλονίκη. Η δράση του επέφερε τη δίωξή του από το καθεστώς και από το Πανεπιστήμιο (1968) και τον εκτοπισμό του για ένα διάστημα στο Λιδωρίκι. Στη συνέχεια αυτοεξορίστηκε στη Γαλλία (1970 – 1974), όπου δίδαξε Δημόσιο Δίκαιο στο Πανεπιστήμιο της Αμιένης.

Διότι η σιωπή μπορεί να ερμηνευθεί σαν αποδοχή ή συναίνεση: «ό σιωπῶν δοκεῖ συναίνειν», qui tacet consentire videtur (όποιος σιωπά φαίνεται ότι συναινεί), κατά το ρωμαϊκό δίκαιο.

Αριστόβουλος Μάνεσης

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ: με το πρόγραμμα *Ενεργός πολίτης στην Ευρωπαϊκή Ένωση* (Am I a European ?) σε συνεργασία με την καθηγήτρια του συγκεκριμένου προγράμματος.

**Μια κυβέρνηση που δε φοβάται τίποτ' άλλο
παρά τον λαό μπορεί να κρατήσει
επί τόσο ακριβώς διάστημα
όσο ο λαός δε φοβάται τίποτ' άλλο
παρά την κυβέρνηση**

Βολφ Μπίρμαν

Σαμίον Δήμητρα (2017). «ΠΡΟΛΟΓΟΣ», *Η ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΜΕΛΕΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΩΝ [ΕΜΕΠ] και η ΙΔΙΑΙΤΕΡΗ ΣΥΜΒΟΛΗ της στον ΑΝΤΙΔΙΚΤΑΤΟΡΙΚΟ ΑΓΩΝΑ [1970-1972]*, σ.11
Αθήνα: Ασίνη.

Τίτλος: Εδώ Πολυτεχνείο

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΑ ΟΜΑΔΑΣ:

.....
.....
.....
.....

Δραστηριότητες:

1. Το ιστορικό ντοκιμαντέρ *Μνήμες* περιλαμβάνει προφορικές μαρτυρίες και γραπτές αφηγήσεις από την τοπική και σύγχρονη εθνική ιστορία. Αφού παρακολουθήσετε το ντοκιμαντέρ *Μαρτυρίες*, και το δραματοποιημένο ντοκιμαντέρ *Γράμματα στο μέλλον* να δημιουργήσετε το δικό σας σύντομο **ιστορικό ντοκιμαντέρ** (10') με θέμα το Πολυτεχνείο. Το ντοκιμαντέρ θα περιλαμβάνει μία ή περισσότερες αφηγήσεις προφορικές (μαρτυρίες) από άτομα που βίωσαν τα γεγονότα και θα συμπληρωθεί από γραπτές αφηγήσεις.

2. Αφού μελετήσετε το ποίημα του Αλ. Παναγούλη *Οι πρώτοι νεκροί* να γράψετε πώς σχετίζεται με τα γεγονότα του Πολυτεχνείου.

Οι δύο εικόνες, που ακολουθούν, αποτελούν ιστορικά τεκμήρια.

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Οι πρώτοι νεκροί (Πάλης ξεκίνημα)

α) Πάλης ξεκίνημα
νέοι αγώνες
οδηγοί της ελπίδας
οι πρώτοι νεκροί.

γ) Λουλούδι φωτιάς
βγαίνει στους τάφους
μήνυμα στέλνουν
οι πρώτοι νεκροί.

β) Όχι άλλα δάκρυα
κλείσαν οι τάφοι
λευτεριάς λίπασμα
οι πρώτοι νεκροί.

δ) Απάντηση θα πάρουν
ενότητα κι αγώνα
για να βρουν ανάπαυση
οι πρώτοι νεκροί.

Παναγούλης, Αλέξανδρος (1974)
Μουσική: Θεοδωράκης Μίκης

[Πρωτοσέλιδα των εφημερίδων για τα γεγονότα του Πολυτεχνείου](#)

<http://photodentro.edu.gr/v/item/ds/8521/6526>

Μαρτυρία Άγγελου Πνευματικού

Το μαρτύριό μου άρχισε τη μεθεπόμενη, όταν με πήγανε από την Ασφάλεια στο ΕΑΤ-ΕΣΑ. [...] Σταμάτησε, δε με χτύπησαν άλλο και με πήγανε στον Διόνυσο. Στον Διόνυσο άρχισε το Μαρτύριο. Εκεί πλέον διοικητής ήτανε πάλι συμμαθητής μου, μια τάξη μετά από μένα, ο Μανουσακάκης ο Γιάννης, ταγματάρχης και αυτός. Το 505 για μένα ήταν ιστορικό, γιατί έχω υπηρετήσει ως υπολοχαγός στο 505, διοικητής λόχου εκεί. Είχα την απαίτηση να με σεβαστούνε επειδή είχα υπηρετήσει, και αντί αυτού με βάλανε σε ένα κελί, άρχισαν να χτυπάνε τενεκέδες απ' έξω, να ερεθίσουν χτυπώντας κάτι άγρια σκυλιά που είχανε, να ουρλιάζουν τα σκυλιά, να ανοίγουν κάποια στιγμή την πόρτα αφήνοντας τα σκυλιά να δράσουν υπό την επήρεια του ξύλου που είχανε φάει.

Το έχω πει και στο δικαστήριο όταν δικαζόντουσαν οι βασανιστές μου: **τα σκυλιά έδειξαν περισσότερο ανθρωπισμό από τους ανθρώπους**. Τα σκυλιά, καταϊδρωμένα από το ξύλο, μόλις μπαίνανε μέσα, απλώνανε τα πόδια τους, ένα από δω, ένα από κει, και άρχιζαν να με γλείφουν. Φαίνεται ότι ένιωθαν ότι τη στιγμή εκείνη δε βρίσκονται με κάποιον που τα απειλεί, αλλά με κάποιον που απειλείται. Στην αρχή φοβήθηκα όταν με πρωτορίζανε στα σκυλιά, αλλά όταν εν συνεχεία είδα πώς μου φέρονταν, άρχισα να ηρεμώ. [...]

Όταν κάποια στιγμή με βάλανε στο αναρρωτήριο για να μπορέσω να συνέλθω, κάθισα και έγραψα τα βασανιστήριά μου σε πολύ μικρά χαρτάκια, με πολύ ψιλά γράμματα, και όταν ήρθε να με δει ο πατέρας μου, του τα έβαλα στην τσέπη. Η αδερφή μου το έδωσε στον καθηγητή Σάκη Καραγιώργα, με τον οποίο είχα επαφές για την αντίσταση. Και έγραψε **θεατρικό έργο «Τα σκυλιά»**, το οποίο παρουσίασε εις το θέατρο του Χατζηχρήστου.

Αναφέρεται σε δύο ανθρώπους, αξιωματικούς, οι οποίοι είναι σε ένα ταβερνάκι και πίνουνε κρασί, και τους ρωτάει ο ταβερνιάρης:

«Τι πάθανε απόψε τα σκυλιά σας; Δε με αφήνανε να κοιμηθώ όλη τη νύχτα».

Ο πρώτος με τον δεύτερο αλλάξανε γρήγορη ματιά. Πρώτος και δεύτερος είναι οι αξιωματικοί που πίνουν το κρασάκι τους.

«Τα σκυλιά, ποια σκυλιά;»

«Τα σκυλιά που έχετε πάνω. Λυσσάζανε όλη τη νύχτα».

«Εγώ δεν άκουσα», είπε ο πρώτος. Έγειρε πάνω στον άλλο. «Εσύ τρίτε, εσύ άκουσες τίποτα;»

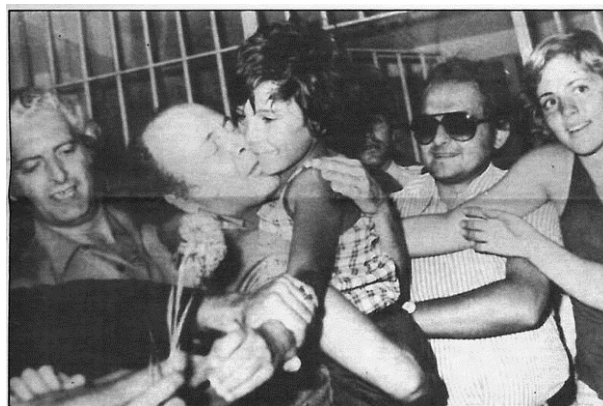
«Όχι δεν άκουσα».

«Θα γαμπρίζουν», είπε βγάζοντας συμπέρασμα ο δεύτερος.

Ο ταβερνιάρης ύψωσε αργά το ποτήρι, ήπια σιγά σιγά και το απόθεσε μετά άδειο στο τραπέζι.

«Κι όμως, κάνανε σαν να τα δέρνουν. Τέτοιο ούρλιαγμα είχα να ακούσω από τη Μακεδονία, όταν πήγαινα παγάνα για τα αγριογούρνα. Σαν να ξεσκίζονται. Όχι, όχι, σαν να πονούν, σαν να τα χτυπούνε. Ναι, όχι να τα δέρνουν, αλλά να τα χτυπούν. Κάνανε σαν ζογρισμένα πανάθεμά τα».

Κούλογλου, Στέλιος (2017), «ΑΓΓΕΛΟΣ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΣ Οι τελευταίες ώρες της χούντας: «Χάσαμε το παιχνίδι, σταμάτα»», *Μαρτυρίες από τη δικτατορία και την αντίσταση*, σ.474-476. Αθήνα: Εστία.

Ο Σάκης Καράγιωργας, λίγο μετά την αποφυλάκισή του, αγκαλιάζει τον γιο του

«Εμένα με νοιάζει»

Γ΄ ΣΚΗΝΗ

ΑΦΗΓΗΤΗΣ 5: Πέρασαν 5 εβδομάδες.

ΑΦΗΓΗΤΗΣ 6: Πέρασαν 10

ΑΦΗΓΗΤΗΣ 5: Πέρασαν 20, 30, 40...

ΑΦΗΓΗΤΗΣ 6: Για να φτάσουμε στις 332 εβδομάδες κι η Ελλάδα να βρίσκεται ακόμη στο γύψο.

ΑΦΗΓΗΤΗΣ 5: Είναι Νοέμβρης του 1973

ΑΦΗΓΗΤΗΣ 6: Η Ελλάδα διανύει τον 6ο χρόνο δικτατορίας.

ΑΦΗΓΗΤΗΣ 5: Όπως λέει και ο λαός: «Ουδέν μονιμότερον του προσωρινού»

ΑΦΗΓΗΤΗΣ 6: Οι δικτάτορες έχουν οδηγήσει τη χώρα στη διεθνή απομόνωση.

ΑΦΗΓΗΤΗΣ 5: Φυλακές, βασανιστήρια κι εξορία περιμένουν όποιον αντιστέκεται...

ΑΦΗΓΗΤΗΣ 6: "Η όποιον τολμάει να διατυπώσει ελεύθερα τη γνώμη του.

ΑΦΗΓΗΤΗΣ 5: Η κατάσταση έχει φτάσει στο απροχώρητο.

ΑΦΗΓΗΤΗΣ 6: Οι φοιτητές κάνουν κατάληψη στη σχολή του Πολυτεχνείου.

ΑΦΗΓΗΤΗΣ 5: Ζητούν την πτώση της χούντας και ελεύθερες εκλογές.

ΑΦΗΓΗΤΗΣ 6: Γρήγορα μαζεύονται στο πλευρό τους μαθητές, εργάτες, νέοι και νέες απ' όλη την Αθήνα.

ΑΦΗΓΗΤΗΣ 5: Οι τύραννοι αρχίζουν να φοβούνται.

ΑΦΗΓΗΤΗΣ 6: Το ποτήρι της λαϊκής οργής κι αγανάκτησης έχει πλέον ξεχειλίσει.

ΑΦΗΓΗΤΗΣ 5: Οι στιγμές είναι μεγάλες. Όλοι το αντιλαμβάνονται αυτό.

ΑΦΗΓΗΤΗΣ 6: Όλοι εκτός από τον κύριο Βαγγέλη. Που συνεχίζει ακόμα να κοιτάζει τη δουλειά του.

ΒΑΓΓΕΛΗΣ: Γυναίκα, κόκαλα έχει αυτός ο καφές;

ΑΦΡΟΔΙΤΗ: *(Του φέρνει τον καφέ)* Τώρα, Βαγγέλη μου, ούτε μισό λεπτό δεν μπορείς να κάνεις υπομονή;

ΒΑΓΓΕΛΗΣ: Μα γιατί άργησες τόσο πολύ;

ΑΦΡΟΔΙΤΗ: Ε, να, βγήκα στο μπαλκόνι να δω τι γίνεται. Θαρρώ πως απόψε θα έχουμε επεισόδια στο Πολυτεχνείο. Είδα στρατό και τανκς να έρχεται.

ΒΑΓΓΕΛΗΣ: Και τι μας νοιάζει εμάς, ρε γυναίκα. Ας νοιαστούν όσοι έχουν τα παιδιά τους εκεί.

ΑΦΡΟΔΙΤΗ: Ε, πώς, ρε Βαγγέλη; Γιατί το λες αυτό; Επειδή έτυχε τα δικά μας τα παιδιά να είναι ήσυχα, δε θα νοιαστούμε για τα παιδιά των άλλων;

ΒΑΓΓΕΛΗΣ: Όχι, δε θα νοιαστούμε! Νοιάστηκε ποτέ κανείς για μένα όταν δούλευα σα το σκυλί απ' το πρωί ως το βράδυ για να τα φέρουμε βόλτα; Όχι, βέβαια. Εγώ λοιπόν γιατί να νοιαστώ για όλους αυτούς;... Αφροδίτη μου, σ' αυτόν τον κόσμο, όπως έστρωσες θα κοιμηθείς, έτσι μου έμαθε ο συχωρεμένος ο πατέρας μου, ώρα του καλή εκεί που βρίσκεται. *(κοιτάζει το ρολόι του)* Πού είναι τα παιδιά; Γιατί άργησαν σήμερα;

ΑΦΡΟΔΙΤΗ: Στη Βίκυ πήγαν για διάβασμα. Δε θα αργήσουν.

ΒΑΓΓΕΛΗΣ: Ευτυχώς που είναι μαζί. Ο Πέτρος είναι μυαλωμένο παιδί... Του είπες να προσέχει και να μην περάσει απ' το Πολυτεχνείο;

ΑΦΡΟΔΙΤΗ: Του είπα. Θα πάρει την αδελφή του απ' το χέρι και σε λίγο θα είναι εδώ. Μην ανησυχείς.

ΒΑΓΓΕΛΗΣ: Όχι, δεν ανησυχώ. Απλώς απόψε καλό θα είναι μόλις έρθουν να κλειδώσουμε την πόρτα. Δεν ξέρεις τι γίνεται. Όλοι οι αλήτες στο Πολυτεχνείο έχουν μαζευτεί.

ΑΦΡΟΔΙΤΗ: Δεν είναι αλήτες. Παιδιά είναι. Παιδιά που ζητούν δημοκρατία.

ΒΑΓΓΕΛΗΣ: Δημοκρατία; Τι λες, ρε γυναίκα. Πού την έμαθες, εσύ, αυτή τη λέξη;

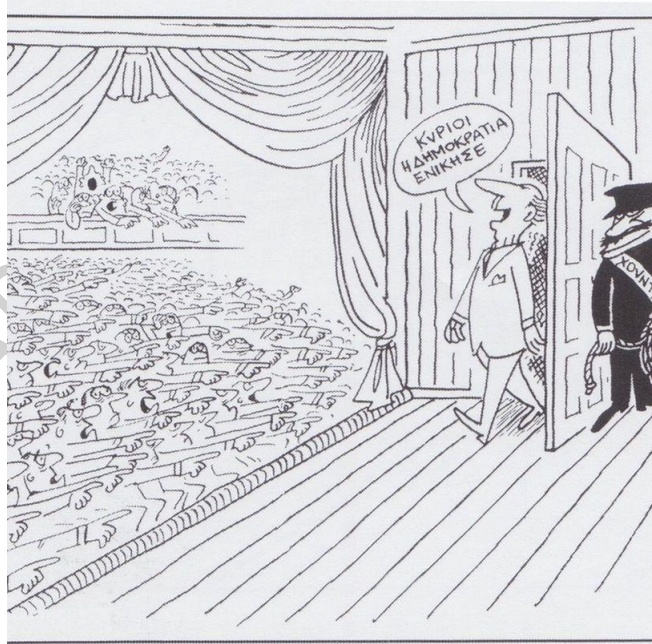
ΑΦΡΟΔΙΤΗ: Μα οι φωνές των παιδιών φτάνουν ως το σπίτι μας. Επειδή, εσύ, είσαι περήφανος στ' αυτιά και δεν ακούς νομίζεις πως όλοι είναι σαν κι εσένα;

ΒΑΓΓΕΛΗΣ: Σταμάτα, Αφροδίτη, μη φωνάζεις και σ' ακούσει ο γείτονάς μας, ο Παναγιώτης... Ξέρεις δα τι γνωριμίες έχει στην κυβέρνηση.

ΑΦΡΟΔΙΤΗ: Ξέρω, πώς δεν ξέρω. Αυτό έλειπε. Όλα τα μπουμπούκια του παρακράτους φίλοι του είναι.

(Βγαίνουν στη σκηνή οι αφηγητές. Ο κ. Βαγγέλης παραμένει καθιστός και κοιτάζει ανήσυχος το ρολόι του).

Απόσπασμα από το θεατρικό «Εμένα με νοιάζει», που γράφτηκε από τον Θωμά Μενεξέ τον Οκτώβριο του 2005.

[Γελοιογραφία για την 21^η Απριλίου 1967](#)

Παπαγεωργίου Γ., *Έλληνες γελοιογράφοι του 20ού αιώνα. 1901-1999*, Αστράια, Αθήνα 1999, σ. 121.

Ιστορία Γ΄ Γυμνασίου, ΕΝΟΤΗΤΑ 55

Καθηγήτρια: Καλημέρα, παιδιά.

Μαθητές: Καλημέρα, κυρία.

Καθηγήτρια: Στο προηγούμενο μάθημα μιλήσαμε για τη δικτατορία της 21ης Απριλίου 1967. Τι ήταν η χούντα; Να διαβάσει κάποιος το γλωσσάριο, σελ. 187. (Οι μαθητές/τριες σηκώνουν το χέρι τους).

Μαθήτρια Α: (Διαβάζει) *Χούντα: Στρατιωτική ή παραστρατιωτική ομάδα ή οργάνωση που καταλαμβάνει την εξουσία με πραξικόπημα και την ασκεί τυραννικά.*

Καθηγήτρια: Τι γνωρίζετε για τη χούντα και τα γεγονότα του 1967; (Οι μαθητές/τριες σηκώνουν το χέρι τους).

Μαθήτρια Γ: (Απαντάει σελ. 155)

Μια συνωμοτική ομάδα μεσαίων και ανώτερων αξιωματικών με επικεφαλής τον Γεώργιο Παπαδόπουλο, την 21^η Απριλίου 1967, κατέλαβε, με πραξικόπημα την εξουσία. Οι πραξικοπηματίες επικαλέστηκαν, για να δικαιολογήσουν τις αντιδημοκρατικές πράξεις τους, την ανικανότητα των πολιτικών να αντιμετωπίσουν τα προβλήματα και τον κίνδυνο επιβολής κομμουνισμού στην Ελλάδα.

Καθηγήτρια: Ας διαβάσει κάποιος την πηγή 2 στη σελίδα 155.

Μαθήτρια Δ: **2. Ο δικτάτορας Παπαδόπουλος παρουσιάζει τις «μεθόδους» του**

Κάθε ένας ο οποίος δεν κάθεται καλά, έστω και αν μου κοστίζει ως κράτος ακριβά, θα τον θέτω υπό περιορισμόν. [...] Δεν θα τους αφήσω να γίνουν θηρία κάτω από τα κομμουνιστικά κελεύσματα. Διότι εάν γίνουν θηρία και απολυθούν από το κλουβί, θα υποχρεωθώ να τους τουφεκάω [...] Προκειμένου λοιπόν να τους τουφεκάω και να έχω αίματα εις την ασφαλτόν, δεν θα τους αφήσω, έστω και αν προσβάλλεται ο προηγμένος ανθρωπισμός ορισμένων ...

Καθηγήτρια: Παιδιά, ποιες ήταν οι ενέργειες των δικτατόρων, σύμφωνα με την πηγή και όσα γνωρίζετε; (Οι μαθητές/τριες σηκώνουν το χέρι τους).

Μαθητής Α: (Απαντάει σελ. 155)

Οι δικτάτορες ανέστειλαν βασικά άρθρα του συντάγματος, διέκοψαν τη λειτουργία του Κοινοβουλίου, διέλυσαν τα κόμματα και οργάνωσαν συστηματικές διώξεις πολιτικών, κάθε πολίτη αριστερού παρελθόντος ή όποιου εκδήλωνε φανερά την αντίθεσή του στη δικτατορία. Οι εκτοπίσεις, οι φυλακίσεις, τα βασανιστήρια, οι καταδίκες μελών αντιστασιακών οργανώσεων αποτέλεσαν συνήθη πρακτική.

Καθηγήτρια: Τι γνωρίζετε για τον αντιδικτατορικό αγώνα και ποιο γεγονός υπήρξε σημείο-σταθμός; (Οι μαθητές/τριες σηκώνουν το χέρι τους).

Μαθητής Β: (Απαντάει σελ. 155-156)

Η κατάληψη του Πολυτεχνείου υπήρξε σημείο-σταθμός στον αντιδικτατορικό αγώνα. Ο μεγάλος αριθμός φοιτητών και άλλων πολιτών που είχαν συγκεντρωθεί μέσα και γύρω από το Πολυτεχνείο, καθώς και τα αντιδικτατορικά συνθήματα που εξέπεμπε ο ραδιοφωνικός σταθμός των εξεγερμένων ανησύχησαν σοβαρά τους δικτάτορες, που απάντησαν με ωμή βία: ένα άρμα μάχης έριξε την κεντρική πύλη του Πολυτεχνείου τα ξημερώματα της 17^{ης} Νοεμβρίου 1973. Ακολούθησαν δολοφονίες, συλλήψεις και ξυλοδαρμοί.

Καθηγήτρια: Τελικά την αρχή για την ανατροπή της δικτατορίας έκαναν οι νέοι και μάλιστα μια μειοψηφία.

Σήμερα θα ασχοληθούμε με τη διαθεματική δραστηριότητα στη σελ. 156. Ας τη διαβάσει κάποιος. (Οι μαθητές/τριες σηκώνουν το χέρι τους).

Μαθήτρια Β: (Διαβάζει)

Κάθε χρόνο, στις 17 Νοεμβρίου, γιορτάζεται στα ελληνικά σχολεία η επέτειος του Πολυτεχνείου. Αφού αναζητήσετε σχετικά κείμενα, προφορικές μαρτυρίες, οπτικοακουστικό και άλλο υλικό, να προτείνετε τρόπους με τους οποίους θα μπορούσε να οργανωθεί η εκδήλωση.

Δραματοποίηση από τη διδάσκουσα.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Δίνονται τα χωρία στα οποία απαντώνται οι ερωτήσεις.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ: με τη **Λογοτεχνία** (δραματοποίηση ιστορικού κειμένου, δημιουργική γραφή).

Δραστηριότητα κοινή για όλες τις ομάδες:

Μετά την παρουσίαση των εργασιών στην ολομέλεια της τάξης, καλείστε να προτείνετε τρόπους για την **οργάνωση της εκδήλωσης** (επέτειος Πολυτεχνείου) στον χώρο του αντιφασιστικού μνημείου Διονύσου.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ: οργάνωση επετείων (σχολική γιορτή 17ης Νοεμβρίου).

ΕΡΓΑΣΙΑ ΣΤΟ ΣΠΙΤΙ

Δραστηριότητα ατομική:

Να γράψετε μία **επιστολή** που να απευθύνεται σε φιλικό ή συγγενικό πρόσωπο, σε ηγέτες κρατών, στο Συμβούλιο της Ευρώπης, στον ΟΗΕ, σε πνευματικούς ανθρώπους ξένης χώρας ή σε όποιον άλλο αποστολέα κρίνετε, για να του γνωστοποιήσετε τα σκληρά βασανιστήρια, που γίνονται στον Διόνυσο και το Μπογιατί σε βάρος αγωνιστών την περίοδο της χούντας.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ: με τη **Λογοτεχνία** (δημιουργική γραφή).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- *Ιστορία του ελληνικού έθνους*, τ. ΙΣΤ΄. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών.
- **Glogg, Richard** (1993), *Σύντομη Ιστορία της Νεότερης Ελλάδας*. Αθήνα: Καρδαμίτσα.
- **Κάτρης, Γιάννης** (1974), *Η γέννηση του νεοφασισμού στην Ελλάδα 1960 – 1970*. Αθήνα: Παπαζήση.
- **Κούλογλου, Στέλιος** (2017), *Μαρτυρίες από τη δικτατορία και την αντίσταση*. Αθήνα: Εστία.
- **Λαμπρινός, Φώτος** (2013), *Χούντα είναι θα περάσει;* Αθήνα: Καστανιώτη.
- **Λούβη, Ευαγγελία, Ξιφαράς, Δημήτριος Χρ.** (2013), *Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία Γ΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ* (διαδραστικό βιβλίο), Αθήνα: Ι.Τ.Υ.Ε. «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ».
- **Μαγκάκης, Γεώργιος Α.**, (2009), «Γράμμα απ' τη φυλακή για τους Ευρωπαίους», *ΕΚΦΡΑΣΗ-ΕΚΘΕΣΗ για το γενικό λύκειο ΘΕΜΑΤΙΚΟΙ ΚΥΚΛΟΙ*, Αθήνα: ΟΕΔΒ.
- **Μάνεσης, Αριστόβουλος** (1999), «Ο εύκολος βιασμός της νομιμότητας και η δύσκολη νομιμοποίηση της βίας», *Η δικτατορία 1967-1974*, σ. 37 Αθήνα : Καστανιώτης.
- **Παναγούλης, Αλέξανδρος** (2010), *Τα ποιήματα*. Αθήνα: Παπαζήση.
- **Ριζάς, Σωτήρης** (2003), «Η Δικτατορία 1967-1974», *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού, 1770-2000*, επιμ. Β. Παναγιωτόπουλος, τ. 9: 52-53. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα/ Τα Νέα.
- **Σακελαρόπουλος, Τάσος** (2003), «Αντίσταση 1967-1974, πολιτική πίεση - δυναμικές ενέργειες» στο Παναγιωτόπουλος Β. (επιμ.), *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού, 1770-2000*, τ. 9: 140 και 149. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- **Σαμίου, Δήμητρα** (2017), *Η ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΜΕΛΕΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΩΝ [ΕΜΕΠ] και η ΙΔΙΑΙΤΕΡΗ ΣΥΜΒΟΛΗ της στον ΑΝΤΙΔΙΚΤΑΤΟΡΙΚΟ ΑΓΩΝΑ [1970-1972]*. Αθήνα: Ασίνη.
- **Σεφέρης, Γιώργος** (1963), *Δοκιμές* τ. 2. Αθήνα: Ίκαρος

ΟΠΤΙΚΟΑΚΟΥΣΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

- [Αλέκος Παναγούλης](#) - αφιέρωμα ΕΡΤ
- [Γράμματα στο μέλλον](#)
- *Η μαρτυρία του Αλ. Παναγούλη στη “[δίκη των βασανιστών](#)”*
- [Μαρτυρίες](#) – Αφιέρωμα στους αγωνιστές του Πολυτεχνείου
- *Τα τραγούδια της φωτιάς* - [Χρήστος Ρεκλείτης](#)
- *Το Χρονικό της Δικτατορίας 1967-1974* - Π. Βούλγαρης
- [Τραγούδια της Φωτιάς](#) – 1974 Ν. Κούνδουρος

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Ευχαριστώ θερμά την κα Μαρία Τσαρτσανίδου, καθηγήτρια Εικαστικών, για τη **Διαθεματική** συνεργασία στη δημιουργία αφίσας. **Ευχαριστώ** πάρα πολύ την κα Έλλη Τζαβάρα, φιλόλογο, για τη **Διαθεματική** συνεργασία με το πρόγραμμα Am I a European? και την αμέριστη στήριξη της πολλαπλώς σε αυτή την προσπάθεια διδακτικής της Ιστορίας. **Ευχαριστώ** από καρδιάς την κα Πόπη Καφετζή, μουσικό, για τη Διαθεματική συνεργασία μας, καθώς και τη χορωδία για τη μουσική παιδεία των μαθητών, ώστε να κατανοήσουν καλύτερα το ιστορικό γεγονός του αντιδικτατορικού αγώνα.

Ευχαριστώ ιδιαίτερα όσους με δίδαξαν, με βοήθησαν, με εμπιστεύτηκαν και με στήριξαν για να προσεγγίσω την Ιστορία με έναν τρόπο που δε μένει μόνο στο σχολικό εγχειρίδιο. Πρωτίστως είμαι υπόχρεη στον Καθηγητή του Ιονίου Πανεπιστημίου κ. Κώστα Αγγελάκο για την εκπόνηση του διδακτικού σεναρίου και την αξιοποίησή του στη σχολική διαδικασία. Σημαντικές είναι οι οφειλές μου στην κα Ευγενία Ζαρόκωστα και στον κ. Χρήστο Μέλλιο για το οπτικοακουστικό υλικό και στον κ. Παύλο Κλαυδιανό, μέλος του αντιδικτατορικού αγώνα, για τη συνέντευξη, σημαντικό υλικό για την ιστορική έρευνα, στο οποίο βασίστηκαν οι εργασίες των μαθητών/τριών. Επίσης, ευχαριστίες εκφράζονται στον κ. Τάσο Σακελλαρόπουλο, ιστορικό και στον κ. Νίκο Κιάο, κρατούμενο στα στρατόπεδα Διονύσου και Μπογιατίου, για την ιστορική τεκμηρίωση των πληροφοριών μου.

Πάρα πολύ μεγάλο **ευχαριστώ** στους μαθητές και στις μαθήτριες, που εργάστηκαν ομαδικά και ατομικά εξαιρετικά. Βίωσαν τον πόνο των πολιτικών κρατουμένων και εμπνεύστηκαν κείμενα, ερεύνησαν και μελέτησαν τα ιστορικά γεγονότα με πολλούς διαφορετικούς τρόπους και δημιούργησαν αφίσες, σκίτσα, διηγήματα, θεατρικό έργο, που βιντεοσκοπήσαν, οπτικοποίησαν τραγούδια και παρουσίασαν τα γεγονότα του Πολυτεχνείου με μεγάλη ωριμότητα, μελέτησαν έργα τέχνης, “μας εκπροσώπησαν” στο Συμβούλιο της Ευρώπης στο πρόγραμμα Am I a European? Το θέμα της χούντας για τους μαθητές δύσκολο και η προκατάληψη για τον αντιδικτατορικό αγώνα μεγάλη. Ωστόσο, η εμπειρία εξαιρετική και το υλικό των εργασιών χρήσιμο στους μικρότερους/ες μαθητές/τριες, για να οργανώνονται οι εκδηλώσεις της επετείου του Πολυτεχνείου. ΠΑΙΔΙΑ, σας **ευχαριστώ** πάρα πολύ, γιατί με κάνετε να αγαπάω πιο πολύ αυτό που κάνω, αντί να κουράζομαι.

Και φυσικά όλα αυτά μπορούν να υλοποιηθούν μόνο σε ένα σχολείο δημοκρατικό, ανοιχτό στην καινοτομία, που κάθε προσπάθεια στηρίζεται ηθικά και υλικοτεχνικά στο μέτρο του δυνατού.

Ευχαριστώ πολύ την κα Ρένα Πολίτη, διευθύντρια του Γυμνασίου Δροσιάς, όλους τους συναδέλφους και όλες τις συναδέλφους, που διευκόλυναν αυτή την προσπάθεια.

Εύη Συρίγα

Το ζήτημα δεν είναι να είσαι αιχμάλωτος

Το ζήτημα είναι να μην παραδίνεσαι

NAZIM ΧΙΚΜΕΤ